

UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA

z dnia 2021 r.

w sprawie „Programu Aktywności Lokalnej dla Wrocławia na lata 2021-2022”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 i 1378), art. 12 pkt 11 i art. 92 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920) w związku z art. 110 ust. 10 i art. 112 ust. 13 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2020 r. poz. 1876 i 2369) Rada Miejska Wrocławia uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się lokalny program pomocy społecznej pod nazwą „Program Aktywności Lokalnej dla Wrocławia na lata 2021-2022”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Wrocławia.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady
Miejskiej Wrocławia

Załącznik
do uchwały nr...../21
Rady Miejskiej Wrocławia
z dnia.....2021 r.

**„PROGRAM AKTYWNOŚCI
LOKALNEJ
DLA WROCŁAWIA
NA LATA 2021 – 2022”**

Wrocław 2021

SPIS TREŚCI

	Strona
I. Wprowadzenie	3
II. Definicje i pojęcia	5
III. Opis sytuacji problemowej	6
IV. Cele Programów Aktywności Lokalnej	10
V. Grupy docelowe – odbiorcy Programu Aktywności Lokalnej	11
VI. Sposób i metody realizacji Programu Aktywności Lokalnej	12
VII. Zakładane rezultaty	12
VIII. Realizatorzy Programu Aktywności Lokalnej	13
IX. Źródła finansowania Programu Aktywności Lokalnej	13
X. Zasady monitorowania i ewaluacji Programu Aktywności Lokalnej	13

I. WPROWADZENIE

„Program Aktywności Lokalnej dla Wrocławia” stanowi odpowiedź na zdiagnozowane problemy społeczności lokalnych. Jest dokumentem integrującym, który informuje o rodzaju podejmowanych działań na rzecz szeroko pojętej aktywizacji społecznej, integracji środowiska oraz rozwiązywania problemów społeczności lokalnej w ramach prowadzonej aktywnej polityki społecznej w obrębie Gminy Wrocław.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej realizując środowiskową metodę pracy socjalnej podejmuje działania aktywizujące społeczeństwo, przyczynia się do rozwiązywania problemów społeczności lokalnej oraz współpracuje z instytucjami i organizacjami istotnymi dla zaspokojenia potrzeb członków danej społeczności. Misją instytucji jest poprawa warunków życia słabych i zmarginalizowanych społeczności, których członkowie narażeni są na wykluczenie społeczne.

Realizacja Programów Aktywności Lokalnej zakłada wspólne działania lokalnych podmiotów na rzecz pobudzenia potencjału zdiagnozowanych grup społecznych, a także włączenie ich w aktywne życie społeczne.

Podejmowane działania ukierunkowane są na organizowanie społeczności lokalnych poprzez edukację społeczną, inicjowanie grup samopomocowych, promowanie i zachęcanie do udziału w lokalnych inicjatywach, działaniach wolontariackich, które bezpośrednio przyczyniają się do kształtowania więzi społecznych, aktywnego funkcjonowania w środowisku, w którym żyją i budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Przyjęte w „Programie Aktywności Lokalnej dla Wrocławia” koncepcje są zgodne z założeniami zawartymi w dokumentach strategicznych o charakterze krajowym/wspólnotowym, regionalnym i lokalnym takich jak:

- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu;
- Analiza potrzeb klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej na przykładzie planowanej pracy projektowej;
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Wrocławia na lata 2018-2030;
- Strategia Rozwoju Kraju 2020.

Dokument ten jest kontynuacją „Programu Aktywności Lokalnej dla Miasta Wrocławia na lata 2011 – 2013”, „Programu Aktywności Lokalnej dla Miasta Wrocławia na lata 2013 – 2016” oraz „Programu Aktywności Lokalnej dla Miasta Wrocławia na lata 2017-2020”.

Przedłożony Program jest również wypełnieniem postulatów określonych w „Strategii Wrocław 2030”, do której bezpośrednio przyczynić mogą się działania podejmowane w ramach Programów Aktywności Lokalnej, które m.in. kształtują więzi sąsiedzkie. W wyżej wymienionej Strategii zawarta jest charakterystyka Wrocławia i społeczności lokalnej oraz wskazany obszary pracy dla Programów. W rozdziale *Integracja społeczna na poziomie lokalnym* zostały min. wskazane takie kierunki działań jak :

- przeciwdziałanie wykluczeniom społecznym;
- włączenie seniorów i osób starszych w aktywne uczestnictwo w imprezach, projektach i akcjach społecznych realizowanych na terenie miasta;
- tworzenie akcji mających na celu integrację osób starszych z pokoleniem dzieci i młodzieży wrocławskiej;
- przeciwdziałanie negatywnym skutkom samotności społecznej;
- włączenie dzieci i młodzieży z pieczy zastępczej w działania na rzecz społeczności lokalnej;
- akcje na rzecz ograniczenia negatywnych skutków bezdomności;
- rozwój wolontariatu zmierzającego do wzmocnienia opieki nad starszymi osobami samotnymi w ich miejscach zamieszkania.

Przytoczone kierunki działań pokazują spójność i integralność Programów Aktywności Lokalnej z nowoczesną polityką społeczną na szczeblu lokalnym miasta.

Należy podkreślić, że Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej – jako realizator programu - ma doświadczenie w realizacji przedsięwzięć zgodnych z metodą pracy Centrum Aktywności Lokalnej (CAL), wdrażaną od 2007 r. oraz w oparciu o Program Aktywności Lokalnej (PAL) zainicjowany w 2009 r. Realizacja działań CAL poprzedzona była szeregiem szkoleń pracowników MOPS oraz wyjazdami studyjnymi i warsztatami przygotowującymi do pracy tą metodą.

W grudniu 2010 r. dwie komórki organizacyjne MOPS otrzymały Certyfikaty Jakości CAL, przyznawane na pięć lat przez Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej mieszczące się w Warszawie. Dodatkowo w 2016 r. Certyfikat otrzymały wszystkie Zespoły Terenowej Pracy Socjalnej (1-7) oraz Zespół ds. Osób Bezdomnych i Uchodźców.

Pierwszym we Wrocławiu przedsięwzięciem opartym na modelu CAL było stworzenie mapy zasobów i potrzeb Osiedla Polanka, w oparciu o zdiagnozowane w toku badań problemy tej społeczności. W celu ich rozwiązywania zostało powołane 23 marca 2008 r. Partnerstwo Polanka, które zakłada wspólne pokonywanie wzajemnych problemów podmiotów aktywnie działających na terenie Osiedla Polanka. Określa potrzeby i możliwości wspólnych działań, a także jest warunkiem koniecznym do rozwoju, poprawy warunków życia i znalezienia rozwiązań licznych i złożonych problemów mieszkańców. Wartości, którymi kieruje się Partnerstwo to: Ludzie, Wspólny Cel, Jakość Życia i Poczucie Bezpieczeństwa. W kolejnych latach w ramach rozwoju metody środowiskowej i wdrażania modelu CAL, powstało 7 formalnych Partnerstw: „Razem dla Nadodrza”, „Partnerstwo Gądów & Kosmonautów”, „Partnerstwo dla Leśnicy”, „Partnerstwo Gaj”, „Partnerstwo Brochów”, „Partnerstwo 8 scen”, Partnerstwo „Zawidawie” oraz koalicje i nieformalne partnerstwa na terenie całego miasta

Również w ramach podejmowanych działań przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej prowadzony jest nabór wolontariuszy, którzy podejmują stałą współpracę w oparciu o porozumienie oraz ma miejsce wolontariat akcyjny skierowany do konkretnych inicjatyw i działań o charakterze środowiskowym.

Po doświadczeniach związanych z realizacją PAL w 2009 r., zdecydowano się na kontynuację działań będących częścią projektu systemowego „Wrocław Miastem Aktywnych” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego realizowanego od 2008 – 2015r. oraz projektu „Wrocław Miastem @ktywnych” realizowanego od 2016-2018 r.

Programy Aktywności Lokalnej poczynszy od 2010 r. realizowane były na Osiedlach Karłowice, Różanka, Polanka (w ramach środowiskowego programu PAL – „Aktywna Polanka”), Osiedlu Leśnica (PAL – „Aktywna Leśnica”), Osiedlach Gądów i Kosmonautów (PAL – „Aktywny Gądów”), Osiedlu Nadodrza (PAL – „Aktywne Nadodrza”), Osiedlu Huby (PAL – „Aktywne Huby”), Osiedlu Brochów (PAL – Aktywny Brochów), Osiedlu Szczepin (PAL – „Aktywny Szczepin”), Osiedlu Gajowice (PAL – „Aktywne Gajowice”), Osiedlu Przedmieście Oławskie (PAL – „Aktywne Przedmieście Oławskie”), Osiedlu Ołbin (PAL – „Aktywny Ołbin”), Osiedlu Zawidawie (PAL – „Aktywne Zawidawie”), Osiedlu Plac Grunwaldzki (PAL – „Aktywny Plac Grunwaldzki”), Osiedlu Gaj (PAL – Aktywny Gaj), Osiedlu Biskupin-Sępolno-Bartoszewice-Dąbie (PAL - Aktywne Sępolno) oraz w innych częściach miasta (PAL – „Aktywne Centrum Wsparcia”).

Następnie w latach 2018-2020 w ramach projektu „PAS-ja” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego realizowane były/są Programy Aktywności Społecznej: „PAS-ja na Przedmieściu Świdnickim” obejmujące obszar Osiedla Przedmieście Świdnickie, Szczepin, Stare Miasto, „PAS-ja na Leśnicy” Osiedle Leśnica i okolice, „PAS-ja na Wielkiej Wyspie” obejmująca obszar Wielkiej Wyspy oraz Osiedla Plac Grunwaldzki, „PAS-ja Ołbin i okolice” na Osiedlu Ołbin, „PAS-ja aktywnego życia” na Osiedlach Nowy Dwór, Powstańców Śląskich, Muchobór Wielki, Kuźniki i Borek, „PAS-ja Huby i okolice” Osiedle Huby, Tarnogaj i Gaj, „PAS-ja-późnej dorosłości” Osiedle Nadodrza oraz „PAS-ja Przeciw Przemocy” Osiedle Karłowice, Różanka, Polanka.

Rola „Programu Aktywności Lokalnej dla Wrocławia” w bieżącej działalności instytucji miejskich wynika przede wszystkim z tego, że jest on niezbędnym narzędziem prowadzenia nowoczesnej

polityki społecznej na szczeblu lokalnym. Ponadto zadania Programów Aktywności Lokalnej wynikają również z ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, która w art.3 ust.2 wskazuje, że zadaniem pomocy społecznej jest zapobieganie sytuacjom, o których mowa w art.2 ust.1, przez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Realizacja tych zadań możliwa jest również na podstawie art.110 ust.10, wyżej wymienionej ustawy gdzie czytamy: Rada gminy, biorąc pod uwagę potrzeby, o których mowa w ust. 9, opracowuje i kieruje do wdrożenia lokalne programy pomocy społecznej.

II. DEFINICJE I POJĘCIA

METODA CAL (CENTRUM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ) – metoda pobudzania aktywności społecznej w celu samoorganizowania się do rozwiązywania konkretnych problemów danej społeczności, aktywizowania społeczności lokalnej oraz kształtowania poczucia przynależności do danego miejsca i grupy. Polega na podejmowaniu działań aktywizujących odbiorców danej przestrzeni, społeczności lokalnej.

Mówiąc o CAL możemy wskazać na dwie kwestie:

1. CAL jako zasób materialny, w którego skład wchodzi budynek, wyposażenie pomieszczeń (urządzenia, materiały) oraz niematerialny taki jak ludzie, ich relacje, powiązania, wiedza;
2. CAL jako praktyka społeczna – sieciowanie lokalnych aktorów społecznych, uzyskiwanie mechanizmu równowagi wynikającego ze współdziałania instytucji, diagnozowanie potrzeb społeczności lokalnej oraz praca ze społecznością lokalną.

Jeśli w uchwale wspominamy Centrum Aktywności Lokalnej mamy na uwadze przestrzeń stwarzającą warunki do rozwoju społeczności lokalnej, wspólnot sąsiedzkich, nieformalnych grup i inicjatyw. Przestrzeń ta zazwyczaj skoncentrowana jest wokół specjalnie wydzielonego na tę działalność budynku. Fizyczna przestrzeń jest elementem kluczowym – wydzielona przestrzeń, w skład której wchodzi też przestrzeń rekreacyjna: trawnik, ogródek, plac zabaw, altana itd., to miejsce, w którym odbywają się działania animujące społeczność i wspomagające uczestników centrum.

PROGRAMY AKTYWNOŚCI LOKALNEJ - Program Aktywności Lokalnej jest zaplanowaną sekwencją działań i przedsięwzięć na rzecz rozwiązywania problemów lokalnych oraz integracji i aktywizacji społeczności lokalnej, realizowaną na zasadach partnerskich z instytucjami i organizacjami funkcjonującymi w środowisku lokalnym. Programy są skierowane zarówno do osób funkcjonujących w ramach konkretnego środowiska, jak i do członków danej społeczności. Stanowi nowe i istotne narzędzie aktywnej integracji. Instrumenty aktywnej integracji oznaczają kompleksowe działania w sferze zatrudnienia, edukacji, ochrony zdrowia i aktywizacji społecznej, których celem jest wspieranie i pomoc osobom znajdującym się w szczególnie niekorzystnej sytuacji życiowej. Głównym celem realizacji programów jest praca z grupami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej, przy czym poprawa sytuacji beneficjentów wymaga od nich zaangażowania oraz współpracy w celu ujawnienia i wykorzystania tkwiącego w nich potencjału. Jego wykorzystanie w realizacji lokalnej polityki społecznej umożliwia ośrodkom pomocy społecznej wypełnianie aktywnej roli inicjatorów, koordynatorów i animatorów środowisk lokalnych.

SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA – zbiorowość charakteryzująca się trzema głównymi cechami: wspólnym, a jednocześnie ograniczonym terytorium, wspólnymi najważniejszymi instytucjami, podobnymi potrzebami swych członków i trwałą więzią między nimi. To właśnie trwała więź, najczęściej wzbudzona kulturowo, stanowi najważniejszą cechę społeczności lokalnych. Jeśli w uchwale wspominamy społeczność lokalną mówimy o grupie osób, mieszkańców danego osiedla, dzielnicy korzystających ze wspólnych instytucji umieszczonych na określonym obszarze, podejmujących działania w celu rozwoju miejsca zamieszkania, dbałości o dobrostan społeczności zamieszkującej w danej przestrzeni.

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE - określa sytuację, w której dana jednostka będąca członkiem społeczeństwa nie może na równych prawach uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa. Często ograniczenie to nie wynika z jej wewnętrznych przekonań, ale znajduje

się poza kontrolą wykluczonej jednostki. Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i, w praktyce, oznacza niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym i kulturowym w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprivacji potrzeb.

Źródłem wykluczenia społecznego może być: bieda, bezrobocie, brak wykształcenia, niski status materialny i społeczny rodziny, niedostosowanie się do obowiązujących norm społecznych, niepełnosprawność, choroby psychiczne, podeszły wiek, posiadanie statusu imigranta, przynależność do mniejszości etnicznej.

UCZESTNIK PROJEKTU – osoba fizyczna objęta działaniami pomocowymi Programu Aktywności Lokalnej, inaczej zwana klientem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

III. OPIS SYTUACJI PROBLEMOWEJ

Wrocław jest największym ośrodkiem kulturalnym, naukowym i gospodarczym południowo – zachodniej polski. Liczy 642,8 tys. mieszkańców, w tym 300,3 tys. mężczyzn i 342,5 tys. kobiet.

Wrocław to również dobrze rozwijająca się aglomeracja. Jak każde wielkie miasto, boryka się z wieloma problemami społecznymi. Definiuje się je jako powtarzające się, masowe zjawiska uznawane przez daną grupę społeczną lub społeczeństwo za negatywne, złe, niekorzystne, których nasilenie budzi zaniepokojenie opinii publicznej i może przyczynić się do dezorganizacji społecznej.¹ Problemy te wymienione zostały w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Wrocławia na lata 2018 – 2030. Wyróżniono 9 głównych obszarów problemowych:

1. Społeczne konsekwencje problemów demograficznych;
2. Zasób lokalowy miasta i polityka mieszkaniowa;
3. Lokalny rynek pracy;
4. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna;
5. Uczestnictwo w kulturze;
6. Edukacja i wychowania;
7. Dostęp do sportu, rekreacji i aktywnego wypoczynku;
8. Bezpieczeństwo;
9. Integracja społeczna na poziomie lokalnym.

Należy zastrzec w tym miejscu, że zgodnie ze stanem wiedzy o problemach społecznych, najczęściej występują one we wzajemnym powiązaniu, tworząc specyficzne wiązki problemów ujawniających się w różnych obszarach życia zbiorowego, wzajemnie się dopełniających i wzmacniających. Każdy z tych problemów można połączyć z kategorią wykluczenia społecznego, a także wygenerować grupę osób wykluczonych, które wymagają wsparcia. Od początku lokowania w języku pojęć marginalizacji i wykluczenia wiązano je z niepodważalnymi przykładami życia ludzi ubogich, gdyż niewątpliwie cechą charakterystyczną w życiu ubogich jest marginalizacja. Obecnie, w dzisiejszych czasach dostrzegamy oprócz ubóstwa inne problemy, które możemy również zakwalifikować do grupy wykluczenia i marginalizacji. Wraz z rosnącą świadomością złożoności postaw wykluczenia przestaje być ono lokowane jedynie w sferze materialnej.² Oddzielenie możliwości działania jednostki od kapitału ekonomicznego pozwoliło włączyć w rozdział marginalizowanych i wykluczonych kategorie społeczne inne niż ubodzy. Według zapisów ustawy z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym wykluczeniu społecznemu podlegają osoby, które, ze względu na swoją sytuację życiową, nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym, w szczególności są to: uzależnieni od alkoholu lub narkotyków, bezdomni, psychicznie chorzy, długotrwale bezrobotni, opuszczający zakłady karne, niepełnosprawni oraz uchodźcy. Kategorie osób wykluczonych i zmarginalizowanych

¹ K. Olechnicki, P. Załęcki, Słownik socjologiczny, Wyd. Graffiti BC, Toruń, 1998, s.164

² R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Perspektywa poznawcza*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.

ulegają zmianie, w zależności od regionu, sytuacji na rynku pracy. Często wpływ na to ma pora roku lub, jak obecnie, stan wyjątkowy taki jak pandemia wirusa COVID-19, której specyfika wykluczyła z życia społecznego wiele grup. Odczytując znaczenie każdego z wymienionych w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych obszarów problemowych otrzymujemy informacje o osobach, grupach ludzi wykluczonych z kręgu uczestnictwa w danym obszarze.

Opierając się na analizie wywiadów dokonanych w kwietniu 2020³, w której badano potrzeby klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej wyróżniamy na terenie miasta kilka kategorii osób plasujących się w grupie wykluczonych i zmarginalizowanych. Wśród nich są osoby bezrobotne, ofiary przemocy, seniorzy, samotni, niepełnosprawni oraz młode matki. Wyniki badań opisane w Raporcie są bardzo ważną informacją źródłową dla wdrażania Programów Aktywności Lokalnej, gdyż dostarczają pełnej informacji na temat kluczowych obszarów problemowych: powodów wykluczenia, podejmowanej aktywności społecznej, sytuacji rodzinnej, zasobów osobowych możliwych do wykorzystania. Warto również wspomnieć o tym, że opisana w raporcie grupa, to grupa osób, do których docelowo kierowane są działania aktywizujące kulturalne i społeczne oferowane przez inne instytucje (np. Centra Aktywności Lokalnej).

Dostęp grup zmarginalizowanych do tego, czym cieszą się w pełni członkowie grup dominujących jest utrudniony nie tylko ze względu na mniejsze możliwości finansowe, ale również ze względu na mniej praw i ograniczoną swobodę działania. Wiele instytucji polityki społecznej funkcjonuje w ten sposób, że warunkami otrzymania świadczeń czyni się brak aktywności (np. brak zatrudnienia, brak dochodów, brak kwalifikacji, brak wiedzy, brak zaradności itp.), która dla większości symbolizuje zintegrowanie i normalność, dlatego też aktywnością warunkuje się dostęp do środków prowadzenia normalnego życia.⁴ Beneficjenci pomocy społecznej, osoby zmarginalizowane mają problem z wykorzystaniem zasobu, który posiadają, często z powodów związanych z wycofaniem społecznym, brakiem kapitału społecznego, kulturowego i rodzinnego. Stąd też oprócz grup wymienianych standardowo w opracowaniach: bezrobotnych, bezdomnych, niepełnosprawnych pojawiają się w bardzo dużym wyszczególnieniu kategorie seniorów, osób samotnych społecznie lub młodych matek. Do wszystkich tych osób kierowana jest grupa działań aktywizujących, jednak problemem jest uczestnictwo w nich, a raczej jego brak. Aby wyjaśnić brak aktywności i chęci współdziałania w oferowanych aktywnościach należy rzucić światło na wrocławskie grupy osób wykluczonych opisanych przez pracowników MOPS.

Pierwszą z kategorii wykluczenia wymienioną przez pracowników jest kategoria bezrobocia. Liczba rodzin, w których występuje problem bezrobocia to 1487.⁵ Pracownicy zwracają uwagę na specyfikę osób bezrobotnych w mieście – są to osoby, które nie podejmują zatrudnienia z powodów zdrowotnych, intelektualnych, uzależnień, niskich kwalifikacji. Przed nastaniem pandemii wirusa COVID -19 rynek pracy określany był jako rynek pracownika, co oznaczało, że każdy kto chciał, mógł pracę znaleźć. Pozostali zatem ci, którzy pracy z powodów wyżej wymienionych podjąć nie mogą. Jednak aktywność jednostki nie tylko opiera się na aktywności zawodowej, bardzo ważną jest aktywność społeczna, która według pracowników MOPS, nie jest wykazywana, ponieważ osoby te nie mają często świadomości życia społecznego na poziomie miasta i wykorzystania jego infrastruktury. Warto wspomnieć, że Ośrodki Pomocy Społecznej w swej aktywności i pracy z klientem stawiają na pierwszym miejscu działania aktywizacji społecznej, a nie zawodowej, gdyż działaniami zawodowymi zajmują się inne jednostki, które mają odpowiednio przygotowanych pracowników i programy aktywizacji zawodowej.

Wśród bezrobotnych są osoby młode tzw. NEET – nieszkolące się, niekształcące, niepracujące.⁶ Należy o nich pamiętać, gdyż grupa ta najbardziej podatna jest na wykluczenie wielostopniowe: ubóstwo, nałogi, wczesne macierzyństwo, przemoc i samotność. Dodatkowo osoby młode to osoby, które z racji wieku mają chęć, możliwość partycypować w życiu miasta. To oni, mając zasób

³ W kwietniu i maju 2020 w trakcie pandemii w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej we Wrocławiu wykonano badanie polegające na przeprowadzeniu 30 wywiadów telefonicznych z pracownikami MOPS, którzy zaangażowani są w działania Programu Aktywności Lokalnej: rozmawiano z zastępcami kierowników, którzy zazwyczaj pełnią rolę koordynatorów działań środowiskowych, Organizatorami Społeczności Lokalnej, Liderami ds. Przemocy, psychologami i pedagogami. [M. Bernaś, Analiza potrzeb klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej na przykładzie planowanej pracy projektowej. Raport z badań. Kwiecień – Maj 2020. Dokument wewnętrzny]

⁴ R. Szarfenberg, Pojęcie wykluczenia społecznego 2008, w: M. Duda, B. Gulla red. "Przeciw wykluczeniu społecznemu", Wydawnictwo Naukowe PAT, 2008.

⁵ Dane ze sprawozdania MPiPS 2020 – dane zbierane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

⁶ <https://www.eurofound.europa.eu/pl/topic/neets>

w postaci zdrowia, otwartego umysłu, mogą być siłą napędową rozwoju miasta. Obecnie żadnego z miast, państw europejskich nie stać na to, by utrzymywać młodych niepracujących ludzi, aby wspierać patologiczne zachowania braku pracy, edukacji, wykształcenia.

Wśród bezrobotnych znajdują się też osoby, które pracują w tzw. szarej strefie z racji swoich zadłużeń komorniczych lub innych powodów, dla których praca w taki sposób jest opłacalna. Często osoby tak pracujące nie myślą o zabezpieczeniu społecznym, w postaci emerytury. Tryb pracy i życia jaki wybierają jest projekcją poprzednich pokoleń, dziedziczeniem wykluczenia na wielu poziomach życia.

Seniorzy to kolejna grupa wykluczonych, wobec których podejmowane są działania aktywizujące. Jest to jedna z najliczniejszych grup. Problem starzejącego się społeczeństwa wynika z konsekwencji tzw. drugiego przejścia demograficznego. Systematyczne wydłużanie się przeciętnego życia ludzkiego idzie w parze z obniżaniem się dzietności poniżej poziomu zastępowalności pokoleń. Brak jest reprodukcji prostej, co powoduje starzenie się społeczeństwa i liczebne zmniejszenie się całej populacji.⁷ Według danych GUS na dzień 30 czerwca 2019 we Wrocławiu zamieszkiwało 156 447 osób w wieku poprodukcyjnym z czego 106 291 osób stanowią kobiety w wieku 60 lat i więcej, a 50 156 to mężczyźni w wieku 65 lat i więcej. Średnia długość życia Wrocławianina oscyluje w granicach 80 lat. Oznacza to, że po zakończeniu aktywności zawodowej przeciętnie senior ma jeszcze 20 lat na aktywność społeczną. Według prognozy demograficznej z 2015 roku liczba mieszkańców będzie systematycznie malała, w 2030 roku będzie 611359 wrocławian. Zmieniać się będzie również struktura wieku, systematycznie rosnać będzie udział osób w wieku 60 i więcej lat w populacji Wrocławia.

Tab. Ludność w wieku 60 i więcej lat we Wrocławiu według prognozy demograficznej z 2014 roku.

Wiek	Rok2020		Rok 2025		Rok 2030	
	N=625538	%	N=619776	%	N=611359	%
60-64 lat	41806	6.7	30538	5.0	29591	4.8
65-69 lat	45717	7.3	39008	6.3	28891	4.7
70-74 lat	36330	5,6	41419	6.7	35817	5.8
75-79 lat	17783	2.8	31191	5.0	36012	5.9
80-84 lat	15828	2.5	13728	2.2	24511	4.0
<85 lat	16986	2.8	17099	2.7	16212	2.6
razem	174450	27.9	172983	27.9	171034	28.0

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Można przypuszczać, że kolejne roczniki wchodzące w wiek senioralny będą cieszyły się relatywnie lepszym zdrowiem, miały relatywnie wyższy kapitał kulturowy, wyższe kapitały ekonomiczne i tym samym będą aktywne w różnych wymiarach życia. Obraz seniora zmienia się na lepsze – to często osoby z niezwykle siłą witalną. Aktywni seniorzy zwykle zagospodarowywani są przez kluby seniora, uniwersytet trzeciego wieku. Sami również angażują się w różnego rodzaju aktywności, animują otoczenie i poszukują.

Jednak należy pamiętać, że wiek senioralny to nie tylko wolny czas i aktywność, ale także czas chorób, ubóstwa oraz samotności. Ze wsparcia MOPS w 2019 roku skorzystało 4 647 osób starszych (2 958 kobiet i 1 689 mężczyzn) w tym: osób samotnych 3 615 (2 249 kobiet i 1 366 mężczyzn), w rodzinach 1 032 (709 kobiet i 323 mężczyzn).⁸ Osoby starsze to grupa wykluczona – wśród czynników wpływających na ekskluzję zalicza się czynniki ekonomiczne, zdrowotne i środowiskowe. Na poziomie społecznym bardzo ważnym pozostaje problem samotności. Wiele osób starszych wycofuje się z aktywności na jakimkolwiek polu tłumacząc to naleciałościami kulturowymi, związanymi z pozycją osób starszych w społeczeństwie. Aktywizacja społeczna seniorów jest niezwykle ważna, gdyż zagospodarowują oni nisze społeczne w każdym wymiarze – zawodowym, rodzinnym, kulturowym i ekonomicznym.

⁷ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Wrocławia na lata 2018 - 2030

⁸ Dane Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej

Nie tylko osoby starsze plasują się w grupie osób samotnych. Jest to współczesna choroba cywilizacyjna, która dotyka każdej grupy osób. Izolacja wynika z braku więzi społecznych z innymi osobami. Jest potęgowana przez czynniki takie jak brak rodziny, choroby psychiczne, brak środków materialnych na realizację potrzeb, ale także nowe technologie – Internet, gry sieciowe itd. Generalnie rzecz biorąc w każdej z grup znajdują się osoby samotne – samotność jest komponentem wykluczenia. Samotność społeczna dotyka wszystkich grup osób wykluczonych – osób niepełnosprawnych, seniorów, młodzież i dzieci z ubogich domów, ofiar przemocy, osób uzależnionych. W przeciwdziałaniu samotności najważniejszym działaniem jest nawiązanie więzi, a także stworzenie warunków do uczestnictwa w życiu miasta, społeczności lokalnej. Do tego prowadzą działania grupowe prowadzone w społeczności.

Osoby niepełnosprawne również borykają się z wielokrotnym wykluczeniem, bowiem dotyka ich marginalizacja na niwie zawodowej, edukacyjnej, kulturalnej, społecznej. O ile osiągnięty został cywilizacyjnie pułap świadomości potrzeb podstawowych osób potrzebujących, to nadal istnieje bariera w przekonaniu, że potrzeby osób niepełnosprawnych są szersze niż tylko jedzenie i miejsce do zamieszkania. Często osoby niepełnosprawne ruchowo biorą udział w działaniach prowadzonych lub zleconych organizacjom pozarządowym – opieka wytchnieniowa, asystencja osobista dla osób niepełnosprawnych, jednak jest duża liczba osób, które nie podlegają lub nie chcą z różnych względów sięgać po taką pomoc. Wśród beneficjentów pomocy MOPS jest 2 132 rodzin osób niepełnosprawnych.⁹ Wśród nich są osoby z zaburzeniami psychicznymi, które odpowiednio zmotywowane i dopilnowane mogłyby podjąć aktywność społeczno – zawodową, przez co partycypowałyby w przestrzeni lokalnej korzystając z przygotowanej oferty.

Podobny obraz przedstawia się w kolejnych grupach osób wykluczonych jakimi są ofiary przemocy i młode matki. O ile na grupę młodych matek możemy popatrzeć stereotypowo – zazwyczaj są to osoby z rodzin dysfunkcyjnych, reprodukujące system drogi życiowej swoich matek – młode i samotne macierzyństwo, brak zasobu w postaci kapitału edukacyjno – społecznego. Tak już na ofiary przemocy nie do końca. Aby opisać po krótku problem z nim związany należy przypomnieć terminologię przemocy. W celu określenia aktów przemocy wobec osób najbliższych stosuje się różne terminy: przemoc w rodzinie, przemoc domowa, przemoc małżeńska, znęcanie, krzywdzenie, maltretowanie. Ofiarami przemocy padają najczęściej dzieci, osoby trwale lub okresowo niedołążne oraz kobiety. Przemoc zwykle stanowi spójną całość, ciąg zachowań o charakterze zamierzonym i instrumentalnym, których celem jest zniewolenie ofiary i podporządkowanie jej sprawcy.¹⁰ Przemoc, agresja kojarzy się z osobami z nizin społecznych, niewykształconych, uzależnionych. Nic bardziej mylnego. Często są to osoby wykształcone, pracujące, posiadające zasób materialny w postaci samochodu, mieszkania własnościowego.

Problem przemocy w rodzinie jest powszechny. Z raportu MOPS określającego pracę Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przemocy w Rodzinie wynika, że do Zespołu wpłynęło w 2019 roku 1873 formularzy Niebieskiej Karty. Monitorowano 2299 środowisk dotkniętych problemem przemocy w rodzinie. Osób stosujących przemoc było 2 106, z czego 362 kobiet i 1 742 mężczyzn. Osób doświadczających przemocy było 2 654, w tym 1676 kobiet, 783 dzieci i 195 mężczyzn.¹¹ Przemoc w rodzinie do niedawna nie funkcjonowała jako problem społeczny ze względu na przekonania dotyczące życia rodzinnego i relacji między małżonkami. Obecnie uważana jest za problem uniwersalny, ponieważ może dotknąć każdego. Skutki doświadczania przemocy są długotrwałe i niszczące dla osoby jej doświadczającej. Oprócz ran fizycznych, widocznych ciężkie są rany pozostawione na psychice – depresja, wycofanie z życia w społeczeństwie, brak uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności, brak pewności siebie itd.

Opisana powyżej grupa beneficjentów Programów Aktywności Lokalnej to ludzie, którzy wymagają wsparcia w działaniach społecznych. Nie mają pomysłu na egzystencję, poza podstawowym jej poziomem. Zasób ich umiejętności jest bardzo mały – wynika on z braków edukacyjnych, podejścia życiowego reprodukowanego w społeczności klienta, problemów zdrowotnych. Mimo tego należy pamiętać, że wszyscy wyróżnieni członkowie grup marginalizowanych są zasobem dla miasta.

⁹ Dane Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej

¹⁰ A. Lipowska – Teutsch, Wychować, wyleczyć, wyzwolić. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1998.

¹¹ Sprawozdanie opisowe za 2019 rok MOPS.

Są zasobem ludzkim, który można różnorodnie wykorzystać w społeczności lokalnej. Zasób ten jest niezwykle cenny – to osoby, które mogą świadczyć pracę, płacić podatki, przyczynić się do rozwoju społeczności lokalnej, brać udział w przygotowanych akcjach społecznych, być beneficjentem działań pomocowych. Jednak zanim to nastąpi należy wykonać pracę, która prezentowana jest w modelu Programu Aktywności Lokalnej.

IV. CELE PROGRAMÓW AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Aktywizacja społeczna jest istotą rozwoju społecznego każdej z grup wykluczonych, stąd też Programy Aktywności Lokalnej to podwaliny pracy z klientem w wymiarze środowiskowym. Dopiero asymilując działania wyuczone w toku PAL klienci będą świadomi istnienia różnych instytucji, których charakter będzie inny od pomocowo – zasiłkowego. Wówczas dopiero będą rozwijać się horyzonty świadomości różnych grup społecznych zagrożonych wykluczeniem, które zaczną świadomie interesować się rzeczywistością społeczną i w niej partycypować.

Partycypacja, o której mowa, wyraża się w takiej organizacji życia społecznego, która poszczególnym ludziom zapewnia możliwość pełnej realizacji swoich ról społecznych, natomiast poszczególnym grupom pozwala zająć równoprawne z innymi miejsce w społeczeństwie.

Głównym celem Programów Aktywności Lokalnej jest praca z grupami społecznymi znajdującymi się w niekorzystnym położeniu - wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi tym zjawiskiem, kształtowanie więzi społecznych na danym terenie oraz budowanie sieci współpracy instytucji i innych podmiotów ważnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności lokalnej.

Osiągnięcie głównego celu, powinno nastąpić dzięki realizacji szczegółowych celów, a są nimi np:

- wzrost kompetencji społecznych grup docelowych;
- wzrost samoświadomości na temat zasobów i problemów danej grupy;
- rozwijanie modelu działań środowiskowych;
- realizacja usług integracyjnych obejmujących edukację społeczną i obywatelską;
- promowanie aktywnych sposobów spędzania czasu wolnego;
- zmniejszanie obszarów wykluczenia społecznego;
- inicjowanie działań środowiskowych wpływających na poprawę relacji sąsiedzkich i wzmacniających więzi.

Pracownicy MOPS realizując Programy Aktywności Lokalnej w ramach metody środowiskowej dążą do tego aby u klientów, z którymi pracują, uruchomiły się procesy rozwojowe, a wsparcie było efektywne i angażujące. Programy ukierunkowane są na pracę z bardzo różnorodnymi grupami, potrzebującymi wsparcia w dążeniu do zmiany/poprawy sytuacji życiowej, dzięki wyznaczeniu kierunków działań i podjętej współpracy. Program Aktywności Lokalnej może być skierowany do osób w ramach konkretnego środowiska (dzielnicy, osiedla, ulicy) lub członków danej społeczności, których łączy wspólna sprawa.

Dzięki ukierunkowanej pracy jaką dają Programy, wśród uczestników zajęć tworzą się wspólnoty dzięki przełamanemu poczuciu izolacji i osamotnienia, pojawiają się więzi emocjonalne oraz poczucie bezpieczeństwa.

Działania te przyczynią się do wyrównywania szans, przywrócenia najsłabszym jednostkom społecznym poczucia podmiotowości oraz wpływu na własne życie. Dzięki temu tworzy się społeczeństwa obywatelskie, gdzie świadomy obywatel potrafi i chce skorzystać np. z bogatej oferty kulturalnej miasta.

Jednym z aktorów na scenie miejskiej oferującym działania dla społeczności lokalnej są Centra Aktywności Lokalnej, których idea jest rozwijana we Wrocławiu zgodnie ze Strategią Rozwoju Współpracy Miasta Wrocławia z organizacjami pozarządowymi. Pracownicy socjalni współpracują z Centrami Aktywności Lokalnej (tzw. CALami) – miejscami, które przedstawiają szeroką ofertę zajęć, wsparcia dla osób potrzebujących, chcących podjąć działania. Jednak z CALi korzystają osoby albo skierowane na zajęcia właśnie przez pracowników socjalnych, mające za sobą już jakąś ścieżkę aktywności, współpracy albo osoby, które zainteresowane są działaniem, umieją odnaleźć się w grupie, zawiązać więź koleżeńską, mające horyzonty, umiejące wykorzystać wolny czas.

Osoby nie posiadające tych umiejętności, powinny zostać najpierw przygotowane i wzmocnione w obszarach kompetencji społecznych poprzez udział w Programach Aktywności Lokalnej aby efektywnie korzystać z szerokiej oferty kulturalnej miasta.

Z punktu widzenia realizacji projektów aktywizujących społeczność lokalną, wiodącym obszarem zainteresowania jest współdziałanie ludzi i podmiotów oraz partycypacja społeczna. Współpraca jest elementem fundamentalnym łączącym wysiłki oraz nadającym strukturę działaniom społecznym.¹² Zanim jednak dojdzie do tak głębokiej partycypacji społecznej należy wspomóc ludzi, którzy w zamyśle władz korzystać mają z przedstawionej przez różnorakie instytucje oferty.

Zgodność założeń dokumentów strategicznych i przedłożonego *Programu* dotyczy zgeneralizowanego celu jakim jest tworzenie społeczeństwa obywatelskiego oraz decentralizacja miasta poprzez utrzymanie oddolnego charakteru lokalnych inicjatyw i silnych partnerstw lokalnych przy wsparciu sektora pozarządowego oraz aktywności przygotowanych i wyposażonych w umiejętności społeczne mieszkańców.

V. GRUPY DOCELOWE - ODBIORCY PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Program Aktywności Lokalnej każdorazowo skierowany jest do członków danej społeczności, zagrożonych wykluczeniem społecznym, a szczególnie do grup osób wyróżnionych przez pracowników w Raporcie¹³:

- seniorów;
- osób długotrwale bezrobotnych;
- samotnych społecznie;
- niepełnosprawnych;
- doświadczających problemów z powodu wczesnego rodzicielstwa;
- ofiar przemocy.

Identyfikacja konkretnego profilu społecznego środowiska lokalnego oraz osób objętych PAL dokonywana będzie w oparciu o rozpoznanie potrzeb w terenie. Pracownicy socjalni, organizatorzy społeczności lokalnej, liderzy ds. przemocy – mają wiedzę aktualną dotyczącą problemu wykluczenia w danym rejonie Wrocławia. Jeśli w najbliższym czasie pojawi się nowa grupa osób zagrożonych wykluczeniem, zapewne po dokonaniu odpowiednich analiz (wywiadów środowiskowych, kontaktu z organizacjami i instytucjami z danego obszaru miasta) zostanie ona włączona do pracy środowiskowej metodą PAL.

Należy wspomnieć o bardzo ważnej roli otoczenia. Stąd też za grupy pośrednio docelowe możemy uznać otoczenie osób - beneficjentów PAL. Osobami z otoczenia mogą być członkowie rodziny, mieszkańcy i sąsiedzi zamieszkujący wspólnie w bloku, osiedlu, dzielnicy, osoby należące do tych samych kategorii społecznych, związane środowiskowo z uczestnikiem PAL. Otoczenie odgrywa bardzo ważną rolę w skutecznym osiągnięciu celów. Udział osób z otoczenia daje ogromne wsparcie psychiczne, jest źródłem wzorców, dzieli się chęcią współdziałania. Otwartość osób z otoczenia na osoby zagrożone marginalizacją sprawia, że te ostatnie odzyskują nadzieję, a ich sytuacja może ulec poprawie.

Możliwość włączania otoczenia w realizację PAL jest szczególnie istotna w przypadku, gdy beneficjentami ostatecznymi projektu są „trudne” grupy społeczne, takie jak osoby bezrobotne, niepełnosprawne, sprawcy przemocy czy osoby uzależnione.

¹² D. Polakowski, Strategia rozwiązywania problemów społecznych na poziomie lokalnym w oparciu o partycypację społeczną, w; Partnerstwo lokalne – strategie rozwiązywania problemów społecznych, praca zbiorowa pod red. A. Frączkiewicz – Wronki, UE Katowice 2010

¹³ Analiza potrzeb klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej na przykładzie planowanej pracy projektowej, Raport z badań, kwiecień – maj 2020

VI. SPOSÓB I METODY REALIZACJI PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Program Aktywności Lokalnej dla Wrocławia będzie rozwijany i monitorowany m.in. w oparciu o realizację środowiskowych Programów.

Każdy z nich proponuje szeroki wachlarz instrumentów aktywizacji społecznej. Dzięki temu uczestnicy uzyskają wielopłaszczyznową pomoc i wsparcie.

Ze względu na specyfikę Wrocławia, tj. wielość grup i społeczności oraz różnorodność występujących w nich problemów w zależności od specyfiki i potrzeb rejonu podejmowane działania w każdym obszarze miasta przyczyniają się do poprawy jakości życia mieszkańców.

Z formalnego punktu widzenia, Program Aktywności Lokalnej jest zaplanowaną sekwencją działań i przedsięwzięć na rzecz rozwiązywania problemów lokalnych oraz integracji i aktywizacji społeczności lokalnej, realizowaną na zasadach partnerskich z instytucjami i organizacjami funkcjonującymi w środowisku lokalnym.

Realizacja Programów Aktywności Lokalnej przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w praktyce umożliwia realizację wszystkich metod pracy socjalnej indywidualnej, grupowej oraz organizowania środowiska, która ma za zadanie pobudzać społeczną aktywność, inspirować działania samopomocowe mające na celu zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych.

W ramach Programu Aktywizacji Lokalnej podejmowane mogą być następujące działania:

1. organizowanie treningów kompetencji, umiejętności społecznych, osobistych, życiowych, cyfrowych;
2. poradnictwo i wsparcie psychologiczne, terapeutyczne (indywidualne, grupowe);
3. umożliwienie dostępu do informacji i konsultacji (w tym porady prawne);
4. zajęcia edukacyjne, kulturalne, rozrywkowe;
5. aktywizacja i mobilizacja mieszkańców do rozwiązywania grupowych i środowiskowych problemów społecznych;
6. spotkania, debaty społeczne, inicjatywy społeczne;
7. grupy samopomocowe;
8. inne, wynikające z aktualnych potrzeb i zgodne z celami programu.

Należy pamiętać, że dla podtrzymania osiągniętych rezultatów, konieczne jest prowadzenie planowej, kompleksowej i długofalowej pracy środowiskowej ukierunkowanej na samopomoc i samoorganizację marginalizowanych społeczności. Praca metodą PAL podąża w kierunku partycypacji na rzecz włączenia zwykłych obywateli do działań na rzecz innych mieszkańców w środowisku.

VII. ZAKŁADANE REZULTATY

Zakładanym rezultatem uczestnictwa jednostek objętych wsparciem w Programie Aktywności Lokalnej jest:

- chęć uczestnictwa w zajęciach/ warsztatach kierowanych do odpowiedniej grupy;
- aktywne uczestnictwo w zajęciach/warsztatach/wyjściach grupowych;
- zmiana samooceny, wizerunku osoby poddanej działaniu;
- zmiana opinii, sposobu myślenia, który uniemożliwia podjęcie dalszych działań korekcyjnych;
- zmiana motywacji podejmowanych działań;
- wzrost motywacji do podejmowanych działań.

Wartością dodaną realizacji Programów Aktywności Lokalnej mogą być działania dotyczące podjęcia aktywności zawodowej przez uczestników.

Jeśli pojawią się dodatkowe, odrębne środki na finansowanie Programów Aktywności Lokalnej zawierające określone wytyczne co do wymaganych rezultatów, wówczas zostaną skonstruowane odpowiednie narzędzia monitorujące ewaluacyjne.

VIII. REALIZATORZY PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej – jednostka wiodąca.

Potencjalni Partnerzy ustalani w zależności od rodzaju wdrażanego PAL:

- Urząd Miejski Wrocławia;
- Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych;
- Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego;
- Wrocławskie Centrum Integracji;
- Powiatowy i Wojewódzki Urząd Pracy;
- Policja;
- Straż Miejska;
- Rady Osiedla;
- inne jednostki;
- organizacje pozarządowe i kościelne;
- osoby fizyczne i podmioty prawne;
- media.

IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Do podstawowych źródeł finansowania działań podejmowanych w ramach Programu Aktywności Lokalnej należy zaliczyć:

- środki pochodzące z budżetu gminy;
- środki pochodzące z budżetu państwa;
- środki pochodzące ze źródeł zewnętrznych, w tym darowizny i sponsoring.

X. ZASADY MONITOROWANIA I EWALUACJI PROGRAMU AKTYWNOŚCI LOKALNEJ

Monitoring działań w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w ramach Programów Aktywności Lokalnej będzie prowadzony na bieżąco przez realizatorów każdego ze środowiskowych Programów. Każdy środowiskowy PAL będzie monitorowany pod kątem założonych rezultatów, by zapobiec ewentualnym nieprawidłowościom.

Metody wykorzystane do monitoringu to m.in. raporty podsumowujące warsztat, lista obecności, ankiety badające postęp oraz dotyczące zadowolenia uczestnika z udziału w PAL.

Raport dotyczący okresowej realizacji programów będzie przedstawiony w corocznych sprawozdaniach z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Jeśli pojawią się dodatkowe, odrębne środki na finansowanie Programów Aktywności Lokalnej zawierające odpowiednie wytyczne co do ich realizacji, wówczas zasady monitoringu i ewaluacji będą zgodne z obowiązującymi zasadami i zostaną skonstruowane odpowiednie narzędzia monitorujące ewaluacyjne.